

Burakowski, Grzegorz

"Wojna 1920 roku w Ciechanowskim", Edward Lewandowski, Ciechanów 2005 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 18, 239-241

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Lewandowski, *Wojna 1920 roku w Ciechanowskim,* Ciechanów 2005.

Zagadnienie wojny polsko-bolszewickiej było tematem wielu prac. Publikowane były jeszcze w okresie międzywojennym, a także po 1989 r. W czasach Polski Ludowej książek poświęconych tej tematyce nie wydawano ze zrozumiałych względów. Niewielką ilość monografii opublikowano jedynie za granicą. W ostatnim okresie powstało także kilka opracowań dotyczących tego wojennego konfliktu, który dotarł do północnego Mazowsza. Wśród autorów prac należy wymienić Ryszarda Juszkiewicza¹, ks. Michała Grzybowskiego² oraz Janusza Szczepańskiego³. Najnowszą pracą poświęconą tej problematyce jest *Wojna 1920 roku w Ciechanowskim* Edwarda Lewandowskiego.

Badacz ten znany jest z prac o przeszłości tej części Mazowsza. Oprócz wielu artykułów zamieszczanych w regionalnej prasie ma na swoim koncie kilka książek, na przykład *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich*⁴ czy *Głinojeck – miasto i gmina (od czasów dawnych do współczesnych)*⁵.

Niniejsza monografia jest pracą o charakterze popularnonaukowym. Główny cel autora to przedstawienie najważniejszych wydarzeń wojny 1920 roku, które miały miejsce w rejonie Ciechanowa. Badacz rysuje etapy walk polsko-bolszewickich, ale też ukazuje przebieg wydarzeń od strony miejscowej ludności cywilnej.

Za podstawę źródłową do publikacji posłużyły autorowi dokumenty archiwalne, czasopisma, wcześniejsze monografie, kroniki różnych instytucji oraz pamiętniki i relacje naocznych świadków. Autor wiele informacji czerpie z takich pozycji, jak *Osiemnasta decydująca bitwa o dziejach świata pod Warszawą 1920 r.* autorstwa Edgara Vincenta d'Abernona⁶ oraz *Pochód za Wisłę* Michała Tuchaczewskiego⁷ (zawartego w *Pismach zbiorowych Józefa Piłsudskiego*), Władysława Sikorskiego *Nad Wisłą i Wkrą*⁸, Tadeusza Świeckiego i Franciszka Wybulta *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*⁹.

Książka Edwarda Lewandowskiego składa się z pięciu rozdziałów, każdy podzielony jest na kilka podrozdziałów. W pierwszym rozdziale autor szkicuje obraz powiatu ciechanowskiego po odzyskaniu niepodległości. Sytuację mate-

¹ R. Juszkiewicz, *Działania militarne na Mazowszu Północnym i w Korytarzu Pomorskim – 1920 rok*, Warszawa 1997.

² M.M. Grzybowski, *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu*, Płock 1990.

³ J. Szczepański, *Wojna 1920 na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa-Pułtusk 1995.

⁴ E. Lewandowski, *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich*, Ciechanów 1997.

⁵ Tenże, *Głinojeck – miasto i gmina (od czasów dawnych do współczesnych)*, Głinojeck 1998.

⁶ E.V. d' Abernon, *Osiemnasta decydująca bitwa o dziejach świata pod Warszawą 1920 r.*, Warszawa 1932.

⁷ M. Tuchaczewski, *Pochód za Wisłę*, przekł. A. Bogusławski, w: J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe*, Warszawa 1937.

⁸ W. Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą*, Warszawa 1928.

⁹ T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1928.

rialną ocenia jako złą, choć zaznacza, że okręg ten należał do najlepiej rozwiniętych na Mazowszu. Badacz podaje także podstawowe dane dotyczące Ziemi Ciechanowskiej.

W podrozdziale *Zanim przyszli bolszewicy* autor przedstawia zarys sytuacji politycznej kraju w 1918 roku – podkreśla niebezpieczeństwo, które groziło Polsce ze strony Rosji Sowieckiej. Następnie opisuje początek działań wojennych i związaną z nimi mobilizację wojsk oraz ewakuację ludności. Dokładnie przedstawia reakcję cywilów, którzy w zdecydowanej większości odznaczyli się wiernością wobec Ojczyzny, a na potwierdzenie podane jest wiele przykładów ofiarności społeczeństwa wobec wojska. Chcąc przenieść czytelnika w klimat tamtych wydarzeń, autor wplótł we własny tekst cytaty z ówczesnej prasy. W części dotyczącej mobilizacji Lewandowski wspomina o dużej liczbie ochotników i ilustruje przebieg przygotowań do wojny. Informacje poparte są danymi liczbowymi i osobowymi.

Tematem drugiej części książki jest przebieg działań wojennych w rejonie Ciechanowa. Do najważniejszych potyczek w tej okolicy autor zalicza bitwę pod Dzboniem i walki o Ciechanów. Następnie skupia się nad przebiegiem walk nad Wkrą, gdzie skupiona była 5. armia gen. Władysława Sikorskiego. Autor dokładnie, śledząc dzień po dniu, opisuje przebieg działań między 12 a 25 sierpnia, podkreślając ich zaciętość. Jednym z najważniejszych wydarzeń – według Lewandowskiego – był atak wojsk polskich na Ciechanów i zniszczenie znajdującej się tam radiostacji wroga (15 VIII), a także bitwa pod Sarnową Górą (19 VIII). Badacz poświęcił kilka stron formacjom stacjonującym w Ciechanowie oraz zamieścił krótkie biografie dowódców, którzy swoją bohaterską postawą zasługują na pamięć – m.in. gen. Aleksander Karnicki i płk. Adam Zakrzewski.

W rozdziale trzecim autor zajmuje się postawą społeczeństwa polskiego w chwilach próby. Przedstawia patriotyczne zachowanie ziemiaństwa, którego przedstawiciele jako pierwsi zgłaszali się do wojska i pomagali doposażyć armię. Udokumentowane jest to nazwiskami miejscowej szlachty. Mianem „dwojakiej” pisarz określa postawę ludności wyznania mojżeszowego. Z jednej strony wskazuje na tych, co wykazali zaangażowanie w walce o niepodległą Polskę, z drugiej – na tych, którzy przejawiali wyraźną sympatię dla bolszewików. Badacz zaznacza, że niestety niemal w każdym środowisku znalazły się osoby współpracujące z najeźdźcą.

Edward Lewandowski opisuje także rządy okupacyjne w Ciechanowie, wraz z którymi rozpoczęły się rabunki i gwałty. Podanych jest wiele przykładów łamania przez wroga podstawowych zasad wojennego prawa. Autor podkreśla, że mimo aktów niezwykłego barbarzyństwa ze strony żołnierzy bolszewickich, Polacy jeńców traktowali w sposób humanitarny (choć bardzo sporadycznie, ale zdarzały się też przypadki samosądów). W ostatniej części przedstawione zostały zdarzenia i anegdoty związane z działaniami wojennymi na terenie Ciechanowskiego.

W kolejnej części pracy autor zaznajamia czytelnika z miejscami, gdzie spoczywają ciała polskich bohaterów walk z 1920 roku. Wśród wielu cmentarzy, na których są pochowani żołnierze, na uwagę zasługuje Sarnowa Góra oraz po-

święcony im pomnik w Przedwojewie. Lewandowski wspomina o dużym zainteresowaniu okolicznej ludności (dawniej i obecnie) tamtejszymi grobami i pomnikami.

Na kilkudziesięciu stronach została umieszczona lista uczestników wojny, którzy pochodzili z tego regionu. Obejmuje ona kilkaset nazwisk. Nie jest to oczywiście – podkreśla autor – pełny wykaz. Chciał przede wszystkim ocalić od zapomnienia czyn bojowy tych, którzy polegli na polu chwały w obronie Ojczyzny. Publikację zamykają fotografie przedstawiające żołnierzy, uczestników wojny, są także zdjęcia pomników postawionych na ich cześć.

Dobrze opracowany został temat dotyczący walk nad Wkrą. Badacz przedstawia chronologicznie kolejne etapy zmagania (i tu zabrakło bardzo ważnego elementu, a mianowicie należało przedstawić czytelnikowi mapę ilustrującą przebieg działań na tych terenach). Natomiast wyczerpująco autor przedstawił ważny problem sytuacji ludności cywilnej, ludzkie postawy i trudności związane z zawieruchą wojenną. Liczne relacje z tamtego czasu pozwalają czytelnikowi „przenieść się” w tamte tragiczne dni. Podziękowanie należy się też autorowi za umieszczenie licznych interesujących fotografii.

Monografia Edwarda Lewandowskiego napisana jest językiem przystępnym, dzięki czemu czyta się ją niezwykle dobrze. Cztery rozdziały stanowią trzon rozważań autora, piąty, ostatni, zawiera bibliografię i listę sponsorów. Wyczerpujące przypisy dają czytelnikowi pojęcie, na jakich źródłach pisarz się opiera. Adresatem książki są przede wszystkim ludzie, którzy interesują się przeszłością tego regionu, ale także i ci, którzy zajmują się historią zawodowo.

Edward Lewandowski pisząc książkę stanął przed trudnym zadaniem. Działania wojenne w tym rejonie były najbardziej zacięte w całym konflikcie 1920 roku. W książce zawarte są informacje niektóre powszechnie znane, ale autor także przekazuje nam wiedzę na ten temat zupełnie nową i niezwykle interesującą.

Praca, pomimo nielicznych niedociągnięć, jest godna uwagi i polecenia. Może zainteresować zarówno profesora historii, jak też każdą osobę, dla której historia Ojczyzny jest ważna, a więc i każdego jej zakątka. Książka oprócz wartości dydaktycznej posiada ważny cel – ocala od zapomnienia wielkie poświęcenie żołnierzy polskich.

Grzegorz Burakowski